

De steun vanuit de Europese Commissie voor de ontwikkeling van deze publicatie geldt niet als een goedkeuring van de inhoud die een weerspiegeling is van de meningen van de auteurs. De Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor het gebruik van de informatie die daarin is opgenomen.

Early Childhood Integrated Systems

Geïntegreerd werken in 4 Europese landen – een stand van zake.

Inhoud

1. Inleiding	2
2. Doelstellingen en doelgroepen	2
2.1. Samenvatting van de doelstellingen voor elke pilot.....	2
2.2. Doelgroepen.....	3
3. Belemmeringen in de <i>pilot</i>-gebieden	4
4. Uitdagingen.....	5
a. Gedeelde opvattingen en waarden	5
b. Beleid, strategieën en funding	6
c. Stand van de integratie: hoe wordt er omgegaan met gezinnen en hun diverse situaties?	6
d. Kwaliteit	7
e. Personeel en management	8
f. Monitoring en evaluatie	8

1. Inleiding

INTESYS is een toekomstgericht samenwerkingsproject (2015-2018) dat mede door het Erasmus+-programma wordt gefinancierd. Het INTESYS-consortium bestaat uit negen partners, met stuk voor stuk hun eigen en complementaire expertise in het domein van Voorzieningen voor jonge kinderen en hun gezinnen (hierna Early Childhood Education and Care, ECEC).¹ Kwaliteitsvolle ECEC-voorzieningen zijn van cruciaal belang voor de meest achtergestelde groepen. Kwalitatieve en toegankelijke voorzieningen voor de jongste kinderen kunnen een wezenlijk verschil uitmaken bij het verminderen van de ongelijkheid inzake de toegang tot en het gebruik van ondersteunende diensten, met name voor de meest kwetsbare gezinnen en hun kinderen. De heersende grote ongelijkheid in de ECEC-systemen in Europa heeft een grote impact op deze kwetsbare groepen: kinderen van migranten, Roma kinderen, kinderen met bijzondere behoeften of die in armoede leven.

Het INTESYS-project focust op het uittesten van nieuwe benaderingen in systemen voor ECEC. Doel is ervoor te zorgen dat kinderen en gezinnen die in een kwetsbare situatie leven toegang krijgen tot kwalitatieve ECEC met voorzieningen die over de diverse sectoren (onderwijs, gezondheid, welzijn enz.), beroepen, leeftijdsgroepen en beleidsniveaus heen beter geïntegreerd zijn.

Tijdens het eerste projectjaar werd in Work package 2 een overzicht gemaakt van de stand van zaken m.b.t. de integratie van ECEC-voorzieningen in EU-lidstaten op het vlak van: personeelsbeleid, praktijken, tools, actoren, leidende figuren, succesfactoren, belemmeringen en het aangeven van goede praktijken en lacunes (beleid, instrumenten, praktijken enz.). De focus ligt meer in het bijzonder op het beleid, het personeel en de output voor kwetsbare groepen. Er werd een lokaal onderzoek uitgevoerd in de vier landen (België, Italië, Portugal en Slovenië) waar INTESYS in welbepaalde *pilot*-gebieden een kader en tools zal uittesten. In WP2 werd tevens een Europees rapport gemaakt waarin een literatuuroverzicht gebundeld werd met enkele beloftevolle en inspirerende praktijken. Met het oog op het lokale onderzoek werden overzichten gemaakt van de nationale systemen en *pilot*-gebieden, en werden in die laatste ook interviews afgenomen en focusgroepen opgericht.

Dit rapport brengt eerst een beknopte inleiding met daarin de doelstellingen en uitdagingen in de vier *pilot*-gebieden en vervolgens de overzichten per land.

2. Doelstellingen en doelgroepen

2.1. Samenvatting van de doelstellingen voor elke pilot

België	Italië	Portugal	Slovenië
<p>Vlaanderen: overkoepelend doel is te voorzien in geïntegreerde en toegankelijke ondersteuning voor alle gezinnen, om tegemoet te komen aan de rechten en noden van kinderen en het welzijn van gezinnen</p> <p>- Ontwikkelingskansen voor alle kinderen optimaliseren, reeds in de zwangerschap;</p>	<p>- Geïntegreerde vormingsactiviteiten aanbieden aan praktijkmensen, managers van voorzieningen en beleidsmakers uit diverse sectoren ivm de jongste kinderen (gezondheid, onderwijs, sociaal,</p>	<p>- De integratie van de ECEC-diensten over sectoren heen, door een ecologische/systemische benadering en aanpak van voorzieningen voor kinderen en gezinnen;</p> <p>- in kaart brengen van diensten voor gezinnen en kinderen op het lokale niveau;</p>	<p>- Het ontwikkelen van een gedeeld begrip inzake het recht op onderwijs voor elk kind en het belang van kwaliteitsonderwijs, ook voor elk kind;</p> <p>- mobiliseren van alle relevante stakeholders om</p>

¹KoningBoudewijnstichting (BE), Universal Education Foundation (NL), ISSA – International Step by Step Association (NL), Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen - VBJK (BE), Compagnia San Paolo (IT), Emanuela Zancan Stichting (IT), Calouste Gulbenkian Stichting (PT), Aga Khan Stichting (PT), Pedagogisk Institut – Step by Step Centre for Quality in Education (SI).

<ul style="list-style-type: none"> - de capaciteiten en competenties van ouders ondersteunen en versterken; - het gebruik van lokale en gemeenschapsdiensten ondersteunen; - participatie aan de samenleving bevorderen. <p>Franstalige Gemeenschap:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opzetten van een partnerschap tussen het voorschoolse systeem (3-6 jaar) en ECEC-voorzieningen die uitgaan van de Gemeenschap (0-3 jaar) met het oog op een 'warme' verticale transitie; - ontwikkelen van een gedeeld begrip van sociale en pedagogische behoeften; - meer kennis van de belangrijkste problemen en uitdagingen voor een zachte transitie; - oprichten van een oudergroep om gedurende het hele proefproject deel te nemen aan het proces. 	<p>cultureel enz.) en die kwetsbare kinderen bedienen;</p> <ul style="list-style-type: none"> - een gedeeld begrip en gedeelde verantwoordelijkheid tot stand brengen bij lokale, publieke en privéorganisaties door hun actieve betrokkenheid bij het ontwikkelen van de vorming en het superviseren en monitoren van de opvolging van geïntegreerde praktijken in voorzieningen; - het informeren van het lokale en nationale beleid over ECEC. 	<ul style="list-style-type: none"> - bevorderen van interactie bij lokale voorzieningen in de gebieden die relevant zijn voor gezinnen en kinderen; - werken aan een gedeelde, holistische en systemische visie op kinderen, gezinnen, professionals, diensten en de gemeenschap; - ontwikkelen/implementeren van gedeelde kwaliteitsprincipes en -indicatoren inzake ECEC-diensten en de integratie van diensten/sectoren; - het opzetten van multidisciplinaire en interinstitutionele actieplannen; - versterken van de vaardigheden van professionals bij het ontwikkelen van systemische en geïntegreerde benaderingen; - uitproberen van de toolkit in een proces van continue verbetering en gecontextualiseerde aanpassing, met daarbij het systematisch bijhouden van het leerproces. 	<p>hen te verbinden en voorzieningen op te zetten die tegemoetkomen aan de noden van Roma gezinnen;</p> <ul style="list-style-type: none"> - focussen op zowel horizontale als verticale integratie; - verhoging van het aantal inschrijvingen en de deelname van Roma kinderen aan voorschoolse programma's (Preschool Kekec Grosuplje); - een zachtere overgang van het voorschoolse naar het lager onderwijs voor Roma kinderen (Preschool MavricaTrebnje).
---	---	--	---

2.2. Doelgroepen

België	Italië	Portugal	Slovenië
<p>Vlaanderen: het Brusselse netwerk 'Samenwerkingsverband Huizen van het Kind'(SWV) werkt in een Nederlandstalige Brusselse context die wordt gekenmerkt door bevolkingsgroei, demografische verschillen tussen gebieden, superdiversiteit, een meertalige omgeving en toenemende armoede. De pilot zal focussen op de ontwikkeling van lokale netwerken die voorzieningen voor de</p>	<p>Een groep van zes gemeenten in de buitenwijken van Turijn (Piëmont), met in totaal een bevolking van ongeveer 97.000 inwoners. Specifieke doelgroepen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - praktijkmensen (maatschappelijk werkers, opvoeders, gezondheidswerkers), managers van voorzieningen en het 	<p>Olivais is een van de parochies van Lissabon en telt 51.036 inwoners. Specifieke doelgroepen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - professionals in ECEC-voorzieningen (openbare scholen) - privéscholen (met 	<p>Twee gemeenten met Roma gemeenschappen, Grosuplje en Trebnje, en gekenmerkt door een lage inschrijvingsgraad van Roma kinderen in het voorschoolse traject. Specifieke doelgroepen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Roma kinderen en hun families (onrechtstreeks);

<p>ondersteuning van gezinnen met kinderen willen integreren. Met het progressief universalisme als sleutelconcept is er geen echt goed omschreven doelgroep, behalve dat de focus zal liggen op gezinnen met kinderen van 0 tot 12 jaar.</p> <p>Franstalige Gemeenschap: Twee of drie wijken in de gemeente Schaarbeek met een jongere bevolking, meer buitenlandse inwoners, een groter aandeel van kinderen uit gezinnen zonder een inkomen uit werk, mensen met lagere inkomens.</p> <p>Doelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kinderen die aan hun voorschoolse traject beginnen op 2,5/3 jaar, zonder dat het gezin ervaring heeft met zorg buiten het gezin/de familie; - leraren en professionals binnen het ECEC-systeem. 	<p>personeel van regionale autoriteiten (rechtstreeks);</p> <ul style="list-style-type: none"> - kinderen van 0 tot 6 jaar met een migratieachtergrond en/of in gezinnen die het risico lopen op uitsluiting (onrechtstreeks); - Roma kinderen en hun families (onrechtstreeks). 	<ul style="list-style-type: none"> - winstooigmerk) privécentra voor de jongste kinderen (zonder winstooigmerk) - een sociale dienst (SCML) en een gezondheidsdienst. 	<ul style="list-style-type: none"> - vertegenwoordigers van de Roma gemeenschap; - opvoeders, maatschappelijk werkers, gezondheidswerkers, bestuurders (rechtstreeks); andere stakeholders uit de omgeving (rechtstreeks of onrechtstreeks).
---	--	---	--

3. Belemmeringen in de *pilot*-gebieden

Uit de onderzoeken in de vier landen bleken enkele belemmeringen gemeenschappelijke te zijn en drempels te vormen voor een beter geïntegreerde werking:

- Al te vaak kennen organisaties en besturen elkaar niet eens (en weten ze ook niet wat de anderen doen) of hebben ze geen ervaring met samenwerken en is er ook geen motivatie om dat te doen. Dat gaat vaak samen met een gebrek aan beleid, strategieën en fondsen om een beter geïntegreerde werking te promoten.
- Een vergelijkbare situatie zien we bij de diverse types in de ECEC voorzieningen en diensten voor kinderen en gezinnen in een bepaald gebied. Dat leidt tot een gebrek aan communicatie over belangrijke informatie en tot een neiging om enkel te blijven vertrouwen op de competentie van de eigen organisatie, wat dan weer ten nadele gaat van andere organisaties.
- Ook de complexiteit van bepaalde situaties en problemen waarvan de aanpak in toenemende mate ingewikkeld wordt, maakt geïntegreerd werken niet makkelijker. .

Hieronder gaan we meer in detail in op de belemmeringen in elke *pilot*:

België: de complexe Brusselse situatie leidt ertoe dat te veel uiteenlopende autoriteiten op hetzelfde domein werken. Er gaapt ook een kloof tussen welzijns- en onderwijsinstellingen en -voorzieningen en het beleid ter zake.

In de Franstalige Gemeenschap in Brussel bracht het onderzoek aan het licht dat, ook al zijn er tools om tot een cross-sectorale coördinatie te komen, de integratie en coördinatie van voorschoolse initiatieven enigszins defensief wordt aangepakt en dat partnerschappen met ECEC-voorzieningen voor kinderen jonger dan drie jaar geen prioriteit zijn, ook niet waar men infrastructuur deelt. Een grotere aandacht voor kwesties als de transitie (van voorschools naar de lagere school) en continuïteit is er pas als de noodzaak zich echt voordoet. Een zware belemmering om tot succesvolle partnerschappen te komen is de bestaande neiging om andere voorzieningen te kritisch te bekijken, zonder veel empathie. Er is ook een neiging om terug te vallen op de eigen competentie (eerder dan te vertrouwen op die van anderen). Nog een belemmering betreft de evaluatie, waarvoor er maar weinig formele vaardigheden en

assessment-praktijken voorhanden zijn. Er worden ook nauwelijks data verzameld voor het geregeld monitoren van diensten, en bovendien beschouwt men gezinnen noch kinderen als partners bij de evaluatie.

Het onderzoek bij de Vlaamse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wijst ook op belemmeringen om succesvolle partnerschappen aan te gaan, zoals het gebrek aan vertrouwen en het feit dat men zich enkel focust op de eigen opdracht en de eigen competenties. Het gevoerde beleid voorziet niet in de financiële ondersteuning die nodig is voor netwerking, geïntegreerd werken en samenwerking.

Italië: het onderzoek dat nabij Turijn werd uitgevoerd bracht aan het licht dat samenwerking niet als een sleutelstrategie wordt beschouwd in het besluitvormingsproces. Hoewel er enkele voorbeelden van integratie zijn, zijn ze niet systematisch en is er geen ervaringsopbouw. De beperkte middelen, in combinatie met problemen die almaar complexer worden om te managen, werpen een dam op die geïntegreerd werken tegenhoudt. Daar komt nog het gebrek aan tools bij voor die integratie, en ook het ontbreken van een gedeelde verantwoordelijkheidszin bij het aanwenden van middelen. Hoewel de integratie van het onderwijs-, gezondheids- en sociaal beleid nuttig zou zijn bij het aanpakken van kwetsbaarheid, gebeurt het alleen maar voor de meest uitzonderlijke individuele gevallen. Er is ook onvoldoende betrokkenheid van de kant van de begunstigden. Door het tekort aan middelen en tijd blijft het personeel opgesloten zitten binnen hun eigen organisaties. Ook het personeelsverloop is een probleem. En daar vloeit dan weer uit voort dat organisaties geregeld van nul moeten herbeginnen, zonder dat er ervaringsopbouw is inzake de integratie van diensten. Hinderpalen zijn ook het gebrek aan een helderder en meer eenvormig wetgevend kader dat komaf maakt met bestaande tussenschotten slecht (bv. tussen de sociale en gezondheidssector), de te verwachten impact van regelgeving checkt en meer overkoepelende connecties maakt tussen diverse bevoegdheden (ministeries, departementen, besturen enz.), om zo efficiënte besluitvormingsprocessen te bevorderen.

Portugal: het onderzoek vond plaats in Lissabon, waar de toegankelijkheid van ECEC-diensten voor 0- tot 3-jarigen erg te wensen overlaat, met name voor gezinnen met een laag inkomen. Hoewel er enkele beloftevolle voorbeelden zijn van lokale netwerken die het cross-sectoraal werken bevorderen, werken ECEC-diensten en diensten voor gezinsondersteuning nog altijd elk afzonderlijk, en is er een tekort aan informatie over andere diensten en middelen voor sociale en gezinsondersteuning. Dat maakt de toegankelijkheid voor gezinnen er niet beter op. Hoewel sommige professionals wel degelijk geïntegreerd en cross-sectoraal bezig zijn, zijn de systemen er niet op georganiseerd om diensten te integreren en werpen ze belemmeringen op voor diensten die willen samenwerken. Wat het delen van informatie betreft, leidt de bescherming van de privacy van gezinnen en hun kinderen ertoe dat professionals behoedzaam zijn in hun communicatie met andere professionals. De diversiteit aan privé-aanbieders van diensten voor kinderen van nul tot drie jaar levert voor de lokale autoriteiten problemen op bij het coördineren en ondersteunen van de coherentie en van praktijken die integratie bevorderend zijn. De overgang van het voorschoolse naar de lagere school, zeker van een privé-instelling naar een openbare school, wordt aan ieders individuele beslissing overgelaten. Een andere hinderpaal is het ontbreken van een gezins- en kindvriendelijk arbeidsbeleid en zijn ook de praktijken die de noden van gezinnen niet ondersteunen.

Slovenië: het onderzoek in de gemeenten waar het proefproject zal worden uitgevoerd (Grosuplje en Trebnje) gaf aan dat er weliswaar sprake is van een zekere integratie bij de verschillende diensten en autoriteiten, maar ook dat er zeker nog ruimte voor verbetering is. Een hinderpaal is het gegeven dat de Roma gemeenschap niet wordt geraadpleegd en niet wordt betrokken bij het besluitvormingsproces dat over hen zelf gaat. Beslissingen worden op paternalistische wijze genomen ("wij weten wat goed is voor jullie"), zonder dat men de Roma gemeenschap goed begrijpt. Outreaching is nog niet ingeburgerd, wat een belemmering kan vormen, en het voorschools werken wordt nog steeds vooral gezien als 'alleen maar' werken met kinderen die er al aan participeren.

4. Uitdagingen

We hebben de uitdagingen gerangschikt in zes thema's, waarbij elk thema wordt geïllustreerd door een of meer van de *pilot*-gebieden.

a. Gedeelde opvattingen en waarden

Het **Belgische** onderzoek focuste op wat de partners beschouwen als noodzakelijk om tot succesvolle partnerschappen te komen, zoals de behoefte om eerst door een voorafgaande kennismakings fase te gaan waarin elkaars specifieke vaardigheden worden omschreven, rekening houdend met de multidisciplinaire aard en diversiteit van de diensten. Zo verhoog je het respect en het vertrouwen bij de partners en bouw je aan een gemeenschappelijk kader. Dankzij zo'n 'inleidende' fase', waarin de partners elkaar beter leren kennen (visies, vaardigheden, soort werk, methodes...), zullen ze beter in staat zijn om naar een gedeelde visie en een gemeenschappelijke set van duidelijke doelen toe te werken. Alle partners worden dan als gelijkwaardig beschouwd en men werkt in een open geest. Een respectvolle attitude tegenover gezinnen is een andere belangrijke uitdaging, net als een procesbenadering eerder dan een outputbenadering.

b. Beleid, strategieën en funding

Een grote uitdaging voor de pilot in **Lissabon**, waar de toegankelijkheid van ECEC-diensten bijzonder problematisch is voor 0- tot 3-jarigen en voor gezinnen met een laag inkomen, is het werken aan de integratie van diensten en aan de toegankelijkheid van diensten voor gezinnen, in een context waarin zich meer en meer privévoorzieningen aandienen. Ondanks enkele beloftevolle voorbeelden van lokale netwerken die meer cross-sectoraal werken, zijn diensten voor ECEC en gezinsondersteuning nog altijd op hun eentje en geïsoleerd bezig, en is er sprake van een gebrek aan informatie over de andere diensten/middelen voor sociale en gezinsondersteuning, wat de toegankelijkheid voor gezinnen er niet op doet verbeteren. Hoewel sommige professionals cross-sectoraal bezig zijn, blijft het voor de systemen zelf een uitdaging om zich in geïntegreerde diensten te organiseren. Momenteel zorgt de bescherming van de privacy van gezinnen en kinderen ervoor dat professionals behoedzaam zijn in het delen van informatie.

Ook de financieringskwestie is een thema dat aangepakt moet worden. De subsidiëring van crèches en voorschoolse initiatieven bestaat uit een vast bedrag per kind. Ouders betalen volgens hun inkomen, en dus moeten instellingen maken dat er bij hen een evenwichtige spreiding van gezinnen over de diverse inkomensklassen is om hun financiën gezond te houden. Hierdoor hebben een aantal kwetsbare gezinnen geen toegang tot ECEC en worden van middenklassengezinnen aanzienlijke financiële inspanningen verwacht om hun kinderen te kunnen inschrijven in privévoorzieningen (met winstoogmerk).

In de **Italiaanse pilot** is het ontbreken van gedeelde kwaliteitscriteria een uitdaging: indicatoren voor de monitoring en de evaluatie, gezamenlijke opleidingsactiviteiten van diverse organisaties die bij ECEC-diensten betrokken zijn... Deze uitdaging is er een voor het management: wat zijn openbare en privé verantwoordelijkheden en middelen? De wetgeving vertoont daarenboven lacunes wat het HR-management betreft, met name inzake de beroepsprofielen en -kwalificaties. Daar is sprake van verschillen tussen de diverse contracten. Er zijn ook lacunes bij de investeringen in verband met de technische, professionele en administratieve competenties voor het integreren van publieke en privéorganisaties. Er is dan ook nood aan investeringsmiddelen voor de ondersteuning van integratie en coördinatie.

c. Stand van de integratie: hoe wordt er omgegaan met gezinnen en hun diverse situaties?

In de **Brusselse pilots** is er absoluut een wil aanwezig om meer geïntegreerd te gaan werken, hoewel er vragen blijven over hoe je nu het beste vooruitgang boekt. De uitdaging bestaat erin de toegankelijkheid te verhogen en meer adequate antwoorden te bieden op de echte noden van kwetsbare groepen. Vandaar het belang om een duidelijk beeld te krijgen van welke diensten er nu beschikbaar zijn voor wie, en te weten hoe je ze kunt gebruiken met het oog op een betere ondersteuning en begeleiding van de gezinnen waar je mee aan de slag bent. Deze thema's zijn even belangrijk voor de verticale en de horizontale integratie.

Het **Italiaanse** luik van het onderzoek focuste op de moeilijkheden die kunnen rijzen tussen overheidsorganisaties en non-profitorganisaties bij het plannen van de ondersteuning van families vanuit een perspectief dat uitgaat van de gemeenschap en waarin behoeften, middelen en capaciteiten geïntegreerd zijn. Er is een tekort aan financiële middelen, zowel van overheids- als non-profitorganisaties, voor de ontwikkeling en het behoud van een

geïntegreerde planning en evaluatie op het niveau van een gemeenschap. Een uitdaging is verder ook nog het betrekken van stakeholders om te komen tot meer welzijn en sociale cohesie: ondernemingen, privépersonen, alle geïnteresseerden...

In de pilot in **Lissabon** voelden sommige ouders die aan de focusgroep deelnamen zich machteloos omdat ze vanwege de economische crisis niet konden vragen naar betere en meer kwalitatieve ondersteunende diensten. Kwetsbare gezinnen met kinderen moeten nog altijd op zoek naar 'een' vorm van ondersteuning, en een actieve outreach-werking die zich richt tot gezinnen in de gemeenschap is er niet. Een van de uitdagingen is te komen tot betere afspraken tussen diverse administraties en de gemeenteraad, om zo een duidelijke omschrijving te hebben van de verantwoordelijkheden van elke organisatie en te vermijden dat diensten twee keer worden aangeboden. Of dat sommige gezinnen en kinderen helemaal niet ondersteund worden. Professionals moeten ook elkaars diensten leren kennen en moeten in hun werk een integrerende benadering ontwikkelen.

Bij de voorzieningen voor kinderen en gezinnen is er ook een gebrek aan intercultureel bewustzijn, waardoor er nood is aan een betere professionele ontwikkeling en vorming. Het lokaal beleid kan invloed hebben op de mogelijkheden waarover ECEC-diensten beschikken om lokaal in te spelen op de diversiteit aan noden en culturen. Zo kan het beleid competenties en middelen overhevelen van de gemeente naar de parochie. Dat levert in veel gevallen betere praktijken op als het gaat om het beantwoorden aan de sociale en culturele noden van de bevolking.

De pilot in **Slovenië** kent nog tal van uitdagingen. Roma gezinnen worden er met tal van problemen geconfronteerd: hoge werkloosheid, armoede, slechte huisvesting enz. Die hangen ook nauw met elkaar samen. Er is overtuigend bewijsmateriaal voorhanden dat Roma kinderen het minst van allemaal gebruik maken van ECEC-voorzieningen. Kwesties zijn onder meer de toegankelijkheid en het toelaten van kinderen. Outreach-activiteiten worden niet gezien als een manier om Roma gezinnen te ondersteunen. In organisaties leven nog altijd vooroordelen en stereotypes over de Roma gemeenschap. Diensten zijn 'gespecialiseerd', er zijn tal van dienstverleners, die zelden samenwerken of een gemeenschappelijke planning opzetten. Middelen voor voorzieningen zijn hoofdzakelijk gebaseerd op projecten, zonder een duurzame planning en financiering. De lokale regelgeving hangt af van het nationale kader, waardoor er maar weinig animo is voor een bottom-up-benadering.

De uitdaging bestaat erin te komen tot een gemeenschappelijk actieplan, eerder dan (te) veel uiteenlopende acties op touw te zetten voor Roma gezinnen en kinderen. Dit verhoogt de kans op een positieve impact. Ook het sensibiliseren rond het belang van een gezamenlijke planning en implementatie behoort tot de uitdagingen. Een andere uitdaging is dat basisscholen zich beter moeten richten op het voorbereiden van toekomstige leerlingen en dat ze bruggen moeten leggen naar het voorschoolse niveau. Dat moet leiden tot een groter besef van de meerwaarde van samenwerking. In de huidige toestand focust het voorschoolse werk nog altijd heel erg op kinderen die er al aan deelnemen. Outreaching is nog maar weinig bekend.

d. Kwaliteit

In de **Portugese** pilot lopen de kwaliteitsniveaus sterk uiteen, zowel in crèches als in het kleuteronderwijs, en dat ondanks de hoge kwalificatie van de leerkrachten (masters) en de implementatie van een kader voor de kwaliteitsmeting (crèches) en van kwaliteitsontwikkelingsprogramma's en inspecties (kleuteronderwijs). De goede voorbeelden van ECEC-voorzieningen die een duidelijke pedagogische aanpak huldigen, gebaseerd op waarden als participatie, inclusie, actief en doelgericht leren en het positief waarderen van diversiteit, moeten worden uitgebreid. Ze moeten worden bekeken als een invulling van het recht van kinderen en gezinnen op kwalitatief onderwijs. Er is echter sprake van starheid bij ECEC-voorzieningen in het aanpassen van regels/het beleid aan de noden van gezinnen, en de relaties tussen ECEC-professionals en de gezinnen moeten beter worden. Een uitdaging is ook het verbeteren van de *soft skills* bij professionals om nauw samen te werken met gezinnen. Daar ontbreekt het nu nog aan, net als aan flexibiliteit en empathie bij diensten/professionals. Een belangrijke uitdaging die het onderzoek aan het licht bracht is dat kinderen niet voldoende tijd hebben om te spelen (vooral vrij spelen en buiten spelen).

In **Italië** wordt 'kwaliteit' vaak beschouwd als het coherent toepassen van procedures en reglementen, eerder dan als het aanbieden van goede diensten met als doel het welzijn van kinderen en gezinnen. Accreditatiesystemen introduceerden criteria voor het beoordelen van de proceskwaliteit. In veel gevallen kwam dat neer op zeer gestandaardiseerde vereisten die aan processen worden gesteld. Het bleek dat het probleem verband houdt met het gegeven dat procesvereisten niet noodzakelijk garant staan voor de evaluatie van de kwaliteit die je nodig hebt om kinderen en hun ouders effectief te ondersteunen. Monitoringsystemen hebben er niet altijd toe bijgedragen dat diensten problemen beter gingen aanpakken. Ze voegden er integendeel een bijkomende 'bewijslast' bij inzake het functioneren van de diensten. Dergelijke systemen zijn weliswaar nodig, maar ze zorgden ook voor een bureaucratisering van processen en maakten een mengelmoes van de kwaliteit van het proces en die van de output. Dat zijn twee verschillende dimensies.

e. Personeel en management

Het **Belgische** onderzoek maakt duidelijk dat elkaar kennen en vertrouwen cruciaal is voor professionals en dat dit proces tijd kost. Het is een fundamentele uitdaging voor partners om te leren hoe elke partner bepaalde concepten opvat en interpreteert, zoals daar zijn: integratie, samenwerking, kwetsbaarheid, leiderschap... Zonder te oordelen of veroordelen. Het Belgische ECEC-systeem is opgesplitst (kinderopvang/kleuteronderwijs) en de uitdagingen zijn met name groot voor de overgang van kinderen die daarin van het ene naar het andere gaan. Er moeten fundamenten worden gelegd die een evenwichtiger partnership ambiëren tussen professionals in kinderopvang en kleuteronderwijs. Ook de plaats van de ouders in de opvoeding moet opnieuw worden bekeken om het partnerschap tussen ouders en ECEC te verbeteren.

Het **Italiaanse** onderzoek vestigde er de aandacht op dat één individuele professional niet wordt beschouwd als een actor van integratie. Zo komt het dat er te weinig gedeelde informatie en te weinig tijdige communicatie is, en dat bronnen van professionele kennis te zelden met elkaar worden gecombineerd. Het tekort aan kennisdeling bij professionals, in relatie tot de operationele modellen die men aanwendt, zorgt voor problemen. Je moet immers het gebrek aan vertrouwen bij professionals overwinnen en wederzijdse interactie mogelijk maken, ook bij degenen die hen vertegenwoordigen. 'Talen' en professionele codes worden door professionals niet gedeeld. Een permanente en geïntegreerde vorming kan de eerste stap zijn naar een geïntegreerde en efficiënte werking.

Een uitdaging voor de *pilot* in **Slovenië** wordt het verbeteren van de samenwerking bij het delen van informatie over kinderen en gezinnen: tussen scholen, gemeenten, gezondheids- en sociale centra. Doel moet zijn dat men een duidelijker beeld krijgt van de noden van gezinnen inzake de inschrijvingen op school, sociale ondersteuning, voordelen waar ze recht op hebben enz. Belangrijk voor professionals zal ook zijn dat ze kennis delen inzake werkmethodes en succesvolle manieren van aanpakken.

f. Monitoring en evaluatie

Het **Sloveense** onderzoek onderstreept het belang van het opzetten van meer gecombineerde strategieën voor de monitoring en de evaluatie, zoals zelfevaluatie en groeps- en externe evaluatie met de betrokkenheid van ouders en kinderen. Dat wordt nog een uitdaging. Een dergelijke aanpak zal waarschijnlijk leiden tot een hoger kwaliteitsniveau in alle betrokken sectoren.

Het **Italiaanse** onderzoek benadrukt dat evaluatie vooral op feedback is gebaseerd. Positieve feedback kan van gebruikers komen, maar ook van collega's. En die positieve feedback kan leiden tot meer samenwerking en nieuwe projecten. Dat wordt als positief beschouwd, maar men erkent tegelijk de nood om oplossingen te vinden voor het delen van evaluaties over verschillende niveaus heen: gebruikers, beleidsmakers, professionals, managers... De evaluatie van de *outcome* en de sociale impact lijkt te worden verwaarloosd; het gaat om een vorm van evaluatie die in de professionele praktijk niet voorkomt. Uit de aard van de zaak impliceert evaluatie ook verantwoordelijkheden. Daarvan wordt geëist dat ze de verwachte *outcomes* opleveren. Het omschrijven van de *outcomes* (naast het loutere boeken van resultaten) is dan ook een facet dat een verschil kan maken. Je moet immers anders gaan denken: *van output naar outcomes*.